

SELMA LAGERLÖF

En julgäst

Ur *Osynliga länkar* (1933)

En av dem, som hade levat kavaljersliv på Ekeby, var den lille Ruster, som kunde transponera noter och spela flöjt. Han var av låg härkomst och fattig, utan hem och utan släkt. Det kom svåra tider för honom, då kavaljersskaran skingrades.

Han hade då inte längre häst och karriol, inte päls eller rödmålat matsäcksskrin. Han måste färdas till fots från gård till gård och bar sin packning inknuten i en blårandig bomullsnäsduk. Rocken knäppte han igen ända upp till hakan, så att ingen skulle behöva veta hur det var beställt med skjortan och västen, och i dess vida fickor förvarade han sina dyrbaraste ägodelar: den isärskruvade flöjten, den platta lomflaskan och notpennan.

Hans yrke var att skriva av noter, och om allt hade varit som i de gamla tiderna, skulle det inte ha fattats honom arbete. Men för varje gångande år blev musiken mindre övad där uppe i Värmland. Gitarren med sitt murkna sidenband och sina nötta skruvar och det buckliga valthornet med urblekta tofsar och snören flyttades upp på den skräpiga vinden, och

dammet lade sig tumstjockt över de långa, järnbeslagna fiollådorna. Men ju mindre den lille Ruster fick att göra med flöjten och notpennan, desto mer måste han sköta om lomflaskan, och till sist blev han rent försupen. Det var stor synd om den lille Ruster.

Än så länge blev han mottagen på herrgårdarna som en gammal vän, men det var jämmer, då han kom, och glädje, då han gick. Det luktade snusk och brännvin om honom, och bara han hade fått ett par supar eller en toddy, blev han oredig och berättade otrevliga historier. Han var de gästfria gårdarnas plåga.

En jul gick han till Lövdala, där Liljecrona, den store fiolspelaren, hade sitt hem. Liljecrona hade också varit en av Ekebykavaljererna, men efter majorskans död drog han till sin goda gård Lövdala och förblev där. Nu kom Ruster till honom dagarna före julaftonen, mitt i stöket, och begärde arbete. Liljecrona gav honom litet notskrivning att syssla med.

– Du skulle hellre ha låtit honom gå genast, sade hustrun, nu drar han nog ut så länge med detta, att vi måste behålla honom här över julafton.

– Någonstans ska han ju vara, svarade Liljecrona. Och han bjöd Ruster på toddy och brännvin, höll honom sällskap och levde om hela Ekebytiden med honom. Men han var förstämnd och leddes vid honom, han som de andra, fast

han inte ville låta märka det, ty gammal vänskap och gästfrihet voro honom heliga.

I Liljecronas hem hade de nu i tre veckors tid rustat sig för att ta emot julen. De hade levat i otrevnad och brådska, vakat sina ögon röda vid talgljus och törstickor, frusit i boden vid köttsaltningen och i brygghuset vid ölbrygden. Men såväl husfrun som tjänstfolket hade underkastat sig det alltsammans utan knot, för de visste, att då alla sysslor voro slutade och den heliga kvällen ingick, skulle en ljuv förtrollning sänka sig över dem. Julen skulle verka, att skämt och gyckel, rim och lustigheter skulle komma dem på tungan alldeles utan ansträngning. Allas fötter skulle få lust att svinga i dans, och ur minnets mörka vrår skulle danslekarnas ord och melodier komma fram, fastän man alls inte kunde tro, att de funnos kvar där. Och så skulle allesammans bli så goda, så goda.

När nu Ruster kom, tyckte hela hushållet på Lövdala, att julen var förstörd. Husfrun och de äldre barnen och de gamla trotjänarna voro alla av samma mening. Ruster väckte hos dem en kväljande ångest. De voro rädda för att när han och Liljecrona började tumla om i de gamla minnena, så skulle konstnärsblodet flamma upp hos den store fiolspelarn, och hans hem skulle förlora honom. Fordom hade han inte länge kunnat stanna på Lövdala.

Ingen kan beskriva hur de nu älskade husbonden där på gården, sedan de hade fått

behålla honom hos sig ett par år. Han var mycket för sitt hem, synnerligast om julen. Han hade inte sin plats i någon soffa eller gungstol, utan på en hög, smal, glattsliten träbänk i spiselvrån. När han hade kommit upp där, red han åstad på äventyr. Han for runtom jorden, steg upp till stjärnorna och högre ändå. Han ömsom spelade och talade, och allt husfolket samlades omkring honom och hörde på. Hela livet blev stolt och skönt, då denna enda själs rikedom överstrålade det.

Därför älskade de honom, såsom de älskade julen, glädjen, vårsolen. Och när den lille Ruster kom, var deras julfrid förstörd. De hade arbetat fåfängt, om denne skulle komma att locka bort husbonden. Det var orättfärdigt, att den suparen skulle sitta vid julbordet i ett fromt hus och fördärva all julglädjen.

På julaftonens förmiddag hade den lille Ruster sina noter färdigskrivna, och han nämnde då några ord om att han borde ge sig av, fast det naturligtvis var hans mening att stanna.

Liljecrona hade blivit påverkad av den allmänna förstämningen och sade därför helt tamt och matt, att det var väl bäst, att Ruster stannade julen över.

Den lille Ruster var eldfängd och stolt. Han vred upp sina mustascher och skakade det svarta artisthåret, som stod likt en mörk sky över hans huvud. Vad menade Liljecrona? Skulle han stanna, därför att han inte hade andra ställen att

fara till? Å, tänk bara hur de sutto och väntade på honom på de stora järnbruken i Bro socken! Gästrummet var i ordning, välkomstbägaren fylld. Han hade en sådan brådska. Han visste bara inte till vem han skulle resa först.

– Bevars väl, svarade Liljecrona, du ska nog få fara.

Efter middagen lånade den lille Ruster häst och släde, päls och fäll. Drängen från Lövdala skulle skjutsa honom till något ställe i Bro och köra raskt undan, för det såg ut att bli yrväder.

Ingen trodde, att han var väntad eller att det fanns ett enda ställe i trakten, där han var välkommen. Men de ville så gärna bli av med honom, att de fördolde detta för sig och läto honom fara. ”Han har själv velat det”, sade de. Och så tänkte de, att nu ville de vara glada.

Men då de vid femtiden samlades i salen för att dricka te och dansa omkring julgranen, var Liljecrona tyst och förstämd. Han satte sig inte på äventyrsbänken, han rörde inte vid te eller punsch, han mindes ingen polska, fiolen var i olag. De, som kunde leka och dansa, finge göra det utan honom.

Då blev hustrun orolig, barnen voro missnöjda, allt i hela huset gick på tok. Det blev den bedrövlige julafton.

Gröten skar sig, ljusen fräste, vreden rykte, vinden rörde upp yrväder och blåste bitter köld in i rummen. Drängen, som skjutsade Ruster,

kom inte hem. Hushållerskan grät, och pigorna grälade.

Äntligen påminde sig Liljecrona, att ingen kärve hade blivit utsatt åt sparvarna, och han klagade högt över alla kvinnorna omkring honom, som övergåvo gammal sed och voro nymodiga och hjärtlösa. Men de förstodo nog, att det, som pinade honom, var samvetskval över att han hade låtit den lille Ruster resa bort från Lövdala på själva julaftonen.

Bäst det var, gick han in i sitt rum, stängde dörren och började spela, såsom han inte hade spelat, sedan han hade upphört att vandra. Det var hat och hån, det var längtan och storm. ”Ni tänkte binda mig, men ni ska smida om edra fjättrar. Ni tänkte göra mig småsinnad som ni själva. Men jag drar ut i det stora, i det fria. Vardagsmänniskor, hemträlar, fånga mig, om det står i er makt!”

Då hustrun hörde de tonerna, sade hon:

– I morgon är han borta, om inte Gud gör ett under. Nu har vår ogästvänlighet framkallat just det, som vi tänkte oss kunna undvika.

Emellertid reste den lille Ruster omkring i yrvädret. Han for från den ena gården till den andra och frågade om där fanns arbete för honom, men han blev ingenstädes mottagen. Man bjöd honom inte ens att stiga ur släden. Somliga hade huset fullt av främmande, andra skulle resa bort på själva juldagen. ”Far till nästa granne!” sade de allesamman.

Han kunde väl få komma och förstöra ett par vardagars trevnad, men inte julaftonens. Året hade endast en julafton, och åt den hade barnen glatt sig hela hösten. Inte kunde man sätta den karlen vid ett julbord, där det fanns barn. Förr hade man gärna tagit emot honom, men inte nu, sedan han hade blivit försupen. Var skulle man göra av den fyren? Drängstugan var för simpel och gästrummet för fint.

Sålunda fick den lille Ruster köra från gård till gård i det piskande yrvädret. De våta mustacherna hängde slappa ner över munnen, ögonen voro rödsprängda och töckniga, men brännvinet blåste bort ur hans hjärna. Han började undra och förvåna sig. Var det möjligt, var det möjligt, att ingen ville ta emot honom?

Så såg han med ens sig själv. Han såg hur ömklig och förfallen han var, och han begrep, att han var människorna förhatlig. ”Det är förbi med mig”, tänkte han. ”Det är förbi med notskrivningen, det är förbi med flöjten. Ingen på jorden behöver mig, ingen har barmhärtighet med mig.”

Yrvädret snurrade och lekte, rev upp drivorna och vräkte ihop dem igen, tog en snöpelare i famnen och dansade utåt fältet, lyfte en flinga skyhögt och körde en annan ner i en grop. ”Så är det, så är det”, sade den lille Ruster, ”medan man dansar och far, är det lek, men när man ska ner i drivan, bäddas ner och gömmas, då är det bedrövelse och sorg.” Men ner

skulle de alla, och nu var det hans tur. Tänk, att han nu var kommen till slutet!

Han frågade inte mer efter vart drängen körde honom. Han tyckte, att han åkte in i dödens land.

Den lille Ruster brände inga gudar under den färden. Han förbannade inte flöjtspelet eller kavaljerslivet, han tänkte inte, att det hade varit bättre för honom, om han hade plöjt jorden eller sytt skor. Men däröver klagade han, att han nu var ett utspelat instrument, som glädjen inte längre kunde använda. Ingen anklagade han, ty han visste, att då valthornet är sprucket och gitarren inte håller stämning, så måste de bort. Han blev med ens en mycket ödmjuk man. Han förstod, att det skulle bli slut med honom nu på julaftonen. Hungern eller kölden skulle förgöra honom, ty han förstod ingenting, dugde till ingenting och hade inga vänner.

Då stannade släden, och med ens blev det ljust omkring honom, och han hörde vänliga röster. Det var någon, som hjälpte honom in i ett varmt rum, och någon, som hällde i honom hett te. Pälsen rycktes av honom, flera människor ropade, att han var välkommen, och vänliga händer gnodo liv i hans valna fingrar.

Han blev så yr i huvudet av allt detta, att han inte kom till sans på väl en kvart. Han kunde omöjligt begripa, att han hade kommit tillbaka till Lövdala. Han hade alls inte varit medveten

om att drängen hade tröttnat på att fara omkring i yrvädret och vänt om hem.

Inte heller förstod han varför han nu blev så väl mottagen i Liljecronas hus. Han kunde inte veta, att Liljecronas hustru förstod vilken tung färd han hade gjort denna julafton, då han hade blivit avvisad vid varje port, där han hade klappat på. Hon hade fått ett så stort medlidande med honom, att hon glömde sitt eget bekymmer.

Liljecrona fortsatte med det vilda spelandet inne i sitt rum. Han visste inte av, att Ruster var kommen. Denne satt emellertid i salen med hustrun och barnen. Tjänstfolket, som också brukade vara där på julaftonen, hade flytt ut i köket från ledsamheten inne hos herrskapet.

Husfrun dröjde inte att sätta Ruster till arbete.

– Ruster hör väl, sade hon, att Liljecrona inte gör annat än spelar hela kvällen, och jag ska se till dukningen och maten. Barnen är rent övergivna. Ruster får ta hand om de här två minsta.

Barn var det slags folk, som lille Ruster hade haft minst umgänge med. Han hade varken råkat dem i kavaljersflygeln eller i soldattälten, varken på gästgivargårdar eller landsvägar. Han var nästan blyg för dem och visste inte vad han skulle säga, som var fint nog för dem.

Han tog fram flöjten och lärde dem fingra på klaffar och hål. Det var en fyraåring och en

sexåring. De fingo sig en lektion på flöjt och voro djupt intresserade av den.

– Detta är A, sade Ruster, och detta är C, och så tog han tonerna. Men de små ville veta vad det var för A och C, som skulle spelas.

Då tog Ruster fram notpapper och ritade ett par noter.

– Nej, sade de, det är inte rätt. Och de sprungo åstad efter en abcbok.

Då började lille Ruster förhöra dem alfabetet. De kunde och kunde inte. Det var skralt med vetandet. Ruster blev ivrig, fick piltarna upp på var sitt knä och började lära dem. Liljecronas hustru gick ut och in och hörde på helt förvånad. Det lät som en lek, och barnen skrattade hela tiden, men lärde sig gjorde de.

Ruster höll på en stund, men han var inte rätt närvarande vid det, som han gjorde. Han välvde på de gamla tankarna ute från yrvädret. Detta var gott och behagligt, men för honom var det i alla fall slut. Han var utsliten. Han skulle kastas bort. Och rätt som det var, slog han händerna för ansiktet och började gråta.

Liljecronas hustru kom hastigt fram till honom.

– Ruster, sade hon, jag kan förstå, att han tror, att det är ute med honom. Det går inte för honom med musiken, och han förstör sig med brännvinet. Men det är inte slut än, Ruster.

– Jo, snyftade den lille flöjtspelarn.

– Ser han, att sitta så som i kväll med de små, det vore något för honom, det. Om han ville lära barn läsa och skriva, så skulle han omigen bli välkommen överallt. Det är inga ringare instrument detta att spela på, Ruster, än flöjt och fiol. Se på dem, Ruster!

Hon ställde de två små framför honom, och han såg upp, blinkande, som om han hade sett in i solen. Det var, som om hans små töckniga ögon hade svårt att möta barnens, som voro stora, klara och oskyldiga.

– Se på dem, Ruster! uppmanade Liljecronas hustru.

– Jag törs inte, sade Ruster, för det var honom som en skärseld att genom de vackra barnaögonen se in i de obefläckade själarnas skönhet.

Då skrattade Liljecronas hustru högt och glatt.

– Så ska han få vänja sig vid dem, Ruster. Han kan stanna i mitt hus som skolmästare det här året.

Liljecrona hörde sin hustru skratta och kom ut ur sitt rum.

– Vad står på? sade han. Vad står på?

– Ingenting annat, svarade hon, än att Ruster har kommit igen och att jag har statt honom till skolmästare för våra små pojkar.

Liljecrona blev alldeles häpen.

– Törs du? sade han, vågar du? Har han lovat att sluta opp – – –

– Nej, sade hustrun, Ruster har ingenting lovat. Men det blir mycket han får ta sig i akt för, när han var dag ska se små barn i ögonen. Om det inte hade varit jul, skulle jag väl inte ha vågat detta, men när Vår Herre tordes sätta ett litet barn, som var hans egen son, in bland oss syndare, så törs väl också jag låta mina små barn försöka rädda en människa.

Liljecrona kunde alls inte tala, men det ryckte och slet i varenda rynka i hans ansikte, såsom alltid, då han hörde något storslaget.

Sedan kysste han sin hustru på handen så fromt som ett barn, som ber om förlåtelse, och ropade högt:

– Alla barnen ska komma och kyssa mor på hand! Det gjorde de, och sedan hade de en god jul i Liljecronas hem.

